
РОЗДІЛ IV. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6:316.285

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.22>

КОНФЛІКТИ І КОЛІЗІЇ ЯК ЮРИДИЧНІ ПРОТИРІЧЧЯ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ

Яремак З.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

orcid.org/0000-0002-4862-0570

Яремак З.В. Конфлікти і колізії як юридичні протиріччя в екологічному праві.

Стаття присвячена аналізу доктринальних підходів до понять «правова колізія» та «правовий конфлікт» та їх відображення в екологічному праві. В контексті цього проведено теоретико-правову характеристику категорії «правова колізія». Зроблено висновок, що широке розуміння даного поняття, яке пропонується в теорії права, охоплює різноманітні правові явища та тягне за собою загрозу підміни іншими поняттями, близькими за змістом та функціональним навантаженням.

З цією метою у науковій публікації проведемо порівняльний аналіз правових колізій та правових конфліктів, взявши за основу загальну ознаку, яка притаманна обома явищам, а саме, юридичне протиріччя. Переконавши доведено, що отожденовати ці поняття, не варто, адже площина їх функціонування є відмінною: правова колізія діє в системі позитивного права, а юридичний конфлікт – у правовій сфері під час соціальної взаємодії конкретних суб'єктів.

В контексті даної проблематики висвітлено питання діалектичного взаємозв'язку між правовою колізією та правовим конфліктом. Цьому сприяло проведений аналіз юридичного конфлікту з позицій теорії права. В контексті дослідження еколого-правових конфліктів з позицій теорії екологічного права встановлено вплив норм екологічного права на виникнення, розвиток конфліктних відносин у сфері охорони довкілля і природокористування. Проведено оцінку ефективності еколого-правового регулювання екологічної конфліктності та механізму вирішення екологічних конфліктів. Доведено, що якісне правове регулювання екологічних відносин є ефективним превентивним механізмом регулювання екологічних конфліктів, і, навпаки, його недосконалість ускладнює правозастосовну практику.

Зроблено висновок, що у випадку застосування правових колізій, існуючі протиріччя між нор-

мами права зумовляють виникнення юридичного конфлікту як протиріччя між суб'єктами правовідносин у зв'язку із реалізацією колізійних норм. При чому така детермінанта завжди породжує виникнення власне еколого-правового конфлікту, на відміну від інших еколого-правових конфліктів, передумови виникнення яких можуть існувати поза межами дії екологічного права.

Ключові слова: конфлікт, колізія, протиріччя у праві, соціальні протиріччя.

Yaremak Z.V. Conflicts and collisions as legal contradictions in environmental law.

The article is devoted to the analysis of doctrinal approaches to the concepts of "legal collision" and "legal conflict" and their reflection in ecological law. In the context of it the theoretically legal characteristics of the category "legal conflict" were carried out. It is concluded that a broad understanding of this concept, which is proposed in the theory of law, covers a variety of legal phenomena and entails the threat of substitution by other concepts similar in content and functional loads.

For this purpose, a comparative analysis of legal collision and legal conflicts in a scientific publication which based on a general feature that is inherent in both phenomena, namely, legal contradictions. It is convincingly well-proven that it is not necessary to identify these concepts, because the plane of their functioning is different: legal collision operates in the system of positive law whereas legal conflict – in the legal sphere during the social interaction of concrete subjects.

In the context of this issue, the question of dialectical intercommunication is reflected between legal collision and legal conflict. This was facilitated by the analysis of legal conflict from the positions of legal theory. In the context of research of ecologically legal conflicts from position of environmental law theory has been installed the impact of environmental law norms on the emergence, development

of conflict relations in the field of environmental protection and nature management. An estimation of the effectiveness was carried out of ecologically legal regulation of ecological conflict and the mechanism for resolving ecological conflicts. It is proved that high-quality legal regulation of ecological relations is an effective preventive mechanism of adjusting ecological conflicts, and, conversely, its imperfection complicates law enforcement practice.

It is concluded that in the case of legal collusion application, the existing contradictions between the norms of law will lead to a legal conflict as a contradiction between the subjects of legal relationships in connection with the realization of collision norms. At what such a determinant always generates rise to the actual ecologically legal conflicts, in contrast to other ecological conflicts, the preconditions for which may exist out of limits of ecological law.

Key words: conflict, collision, contradictions in law, social contradictions.

Постановка проблеми. Комплексний характер екологічного права, поліфункціональність галузі, що зумовлюється неоднорідним предметом правового регулювання, та, з одного боку, виконує функції щодо раціонального використання природних ресурсів, а з іншого – щодо охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, зумовлює складність правового регулювання екологічних відносин. Крім того, варто зазначити, що «жодна із сучасних галузей права не схильна до таких значних і принципових трансформацій як право екологічне» [1, с. 46]. Екологічне право як регулятор суспільних відносин, які постійно розвиваються та ускладнюються, потребує перманентного вдосконалення екологічного інструментарію для їх врегулювання. Саме тому галузь екологічного законодавства характеризується значною мірою дефектністю, коли відсутнє нормативне регулювання еколого-правових відносин, що виникли, або ефективність законодавчого регулювання знизилась через появу нових сфер правового регулювання екологічного права. Відтак механізм правового регулювання не виконує завдання щодо збалансування різнопланових інтересів, які урівноважуються його дією, та не забезпечує ефективний захист ані природи від негативного впливу людини, ані людини від негативного впливу навколишнього середовища.

Стан опрацювання. Дослідження понять «колізія», «конфлікт» будується на загальнонаукових знаннях в галузі філософії, соціології. Як правові категорії ці поняття стали предметом наукових розвідок вчених у галузі теорія права (С. В. Бобровник, В. М. Кривцова, Я. І. Ленгер, Д. Д. Лилак, Н. П. Свиридчук, Ю. О. Тихомиров). Питаннями особливостей юридичних колізій та юридичних конфліктів в межах предмету правового регулювання екологічного права займалися А. М.

Мірошніченко, Н. Р. Кобецька, Ю. С. Шемшученко та ін.

В контексті даної наукової публікації **метою дослідження є** аналіз правових колізій та правових конфліктів, їх діалектичний взаємозв'язок як системоутворюючих категорій юридичних протиріч. Практичний зміст такого підходу полягає в тому, щоб встановити вплив норм права (у нашому випадку правових колізій) на виникнення та розвиток еколого-правових конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Проблема наявності колізій у законодавстві виникає з процесом ускладнення права як системи [2, с. 24]. Колізії існують у всіх правових системах незалежно від рівня їх розвитку, і повністю запобігти їх виникненню, як і здійснити їх повне усунення, неможливо [3, с. 53]. Термін «колізія» (лат. *collisio*, від *collido* – стикаюсь) має таке значення: 1) зіткнення протилежних сил, інтересів, прагнень; 2) гострі суперечності й зіткнення поглядів персонажів, що виявляються в ряді подій, зображених у художньому творі; 3) розходження між правовими нормами, що регулюють однакові правовідносини [4, с. 397].

Теорія права, досліджуючи дану категорію, виробила два шляхи його аналізу: у широкому та вузькому розумінні. У широкому значенні поняття «колізія» розглядається фактично як будь-який конфлікт, суперечка у правовій сфері. Зокрема, Д. Д. Лилак зазначає, «юридична колізія охоплює собою всі протиріччя, що виникають у правовій системі суспільства, зокрема в правових концепціях, теоріях і поглядах, правосвідомості і правовій культурі, правоутворенні і реалізації норм права, правовій поведінці, законності і правопорядку, праворозумінні» [5, с. 34]. Ю. О. Тихомиров визначає юридичну колізію як «суперечність між існуючими правовими актами, інститутами і вимогами, діями щодо їх зміни, визнання чи відторгнення» [6, с. 3 – 4]. За широкого розуміння колізій до них включають: 1) колізії між нормативно-правовими актами або окремими правовими нормами; 2) колізії у правотворчості; 3) колізії у правозастосуванні; 4) колізії повноважень та статусів [7, с. 429].

Вузьке розуміння колізії у праві робить прив'язку до системи законодавства та тлумачиться як суперечність, невідповідність нормативно-правових актів, норм права тощо: «юридична колізія» як розбіжності «змісту двох або більше чинних законодавчих актів, прийнятих з одного і того ж питання» [8, с. 6]; «відносини між нормативними приписами чи актами, які мають форму розбіжностей чи суперечливих тлумачень, що виникають в процесі регулювання однотипних фактичних відносин» [9, с. 16–17] або «обумовлений системою об'єктивних та суб'єктивних причин різновид протиріч у сфері права, сутність якого виявляється у наявності розбіжностей між приписами нор-

мативно-правових актів чи нормативних та інтерпретаційних актів, що спрямовані на регулювання однотипних суспільних відносин чи роз'яснення правових норм» [10, с. 462] тощо.

Якщо брати до уваги широкий зміст категорії «правова колізія», втрачається розуміння суті та змісту даного поняття та можливості вироблення чіткого механізму подолання колізій. А. М. Мірошніченко вказує на те, що «за широкого розуміння правової колізії нею охоплюються достатньо різно-рідні правові явища» [11, с. 8]. Погоджуємося із висловленою думкою та додамо, що таке «розмите» розуміння суті правового явища тягне за собою загрозу підміни іншими поняттями, близькими за змістом та функціональним навантаженням.

Проаналізуємо цю тезу на прикладі співвідношення категорій «правова колізія» та «правовий конфлікт», які є проявами, а точніше результатами протиріч, суперечностей у праві. Юридичний конфлікт, як і правова колізія, теорією права визнається як різновид юридичного протиріччя. У зв'язку з цим, в теоретико-правових дослідженнях пропонується ототожнювати ці поняття. Зокрема, Н. П. Свиридчук зазначає, що юридичний конфлікт розуміється як юридична колізія [12, с. 88]. Я. І. Легер аналізуючи категорії «конфлікт» і «колізія» крізь призму теорій праворозуміння, визначає їх спільні ознаки (є соціально-правовими явищами; виникають у суспільстві як вид протиріччя; знаходять свій прояв у правовій сфері; зачіпають інтереси індивідів) та робить висновок, що «колізія є різновидом конфлікту» [13, с. 52]. В даному випадку, як бачимо, науковці використовують розуміння поняття «правової колізії» у широкому змісті та не враховують особливості юридичного конфлікту.

Категорично заперечуючи такий підхід, пропонуємо послуговуватися основоположною, системоутворюючою для понять «правовий конфлікт» і «правова колізія» категорією «юридичні протиріччя». У теоретико-правових дослідженнях пропонується класифікувати юридичні протиріччя у сфері правового регулювання на дві групи: 1) юридичні протиріччя між нормами, включаючи їх елементи, між нормативними правовими актами; 2) юридичні протиріччя у правових відносинах [14, с. 114]. Це одразу ж дає розуміння щодо розмежування даних правових категорій – сфера дії правових колізій та правових конфліктів є відмінною: правова колізія діє в системі позитивного права, а юридичний конфлікт – у правовій сфері під час соціальної взаємодії конкретних суб'єктів. Йдеться про те, що правовий конфлікт завжди має соціальну основу і пов'язаний із взаємодією суб'єктів правових відносин: «юридичний конфлікт визначається як протиборство двох чи кількох суб'єктів, зумовлене протилежністю чи несумісністю їх інтересів, потреб або цінностей» [15]; «юридичний конфлікт – найбільш цивілізована форма соціального протиборства, яке здійснюється в межах певної правової процедури»

[16, с. 8]; «стан двостороннього зв'язку суб'єктів, заснований на правовому протиріччі, що характеризується порушенням або перешкодою в реалізації ними інтересів та слугує причиною розвитку або кризи суспільних відносин» [17, с. 6].

Водночас, виникає питання, колізія і конфлікт, будучи однопорядковими різновидами однієї і тієї самої категорії, як співвідносяться між собою? Відповідь на це питання віднаходимо в контексті аналізу юридичного конфлікту з позицій теорії права.

Дослідження екологічних конфліктів з позицій екологічного права має на меті виявити взаємозв'язки з діючими правовими інструментами: чи впливають норми екологічного права на виникнення, розвиток конфліктних відносин у сфері охорони довкілля і природокористування; чи забезпечує екологічне право сферу дії екологічної конфліктності, тобто чи достатня його роль як правового механізму регулювання суспільних відносин конфліктного характеру (фактично конфлікт різнопланових інтересів апіорі притаманний екологічним відносинам); чи норми та інститути екологічного права належним чином забезпечують правовий механізм вирішення екологічних конфліктів. В контексті цього, якісне правове регулювання екологічних відносин є ефективним превентивним механізмом регулювання екологічних конфліктів, і, навпаки, його недосконалість, колізійність правового регулювання ускладнює правозастосовну практику та породжує правовідносини конфліктного характеру.

Із цього робимо висновок, що у випадку застосування правових колізій, існуючі протиріччя між нормами права зумовляють виникнення юридичного конфлікту як протиріччя між суб'єктами правовідносин у зв'язку із реалізацією колізійних норм. Н. Р. Кобецька зазначає, що недоліки, прогалини, суперечливості законодавства впливають на правозастосування, і навіть вищі судові інстанції не враховують особливостей екологічних, природо-ресурсних відносин, упускаючи специфіку регулювання в цій сфері [18, с. 74]. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, при винесенні рішень у справі про визнання поновленими договору оренди землі водного фонду та договору оренди водного об'єкту для риборозведення (справа № 918/518/17) [19], керувався виключно нормами земельного законодавства, не врахувавши, що правовідносини між сторонами носять характер водних орендних правовідносин, оскільки інтерес орендаря спрямований, насамперед, на використання водного об'єкту, а відповідно застосуванню в цій ситуації підлягали приписи ст. 51 Водного кодексу України.

Висновки. Постійний розвиток суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання екологічного права, зумовлює порушення інтегральних зв'язків між складовими елементами

механізму еколого-правового регулювання (системою права, законодавства та практикою правозастосування). В контексті нашого дослідження здійснено аналіз одного із видів дефектів екологічного права – правових колізій – як таких, що зумовлені протиріччями еколого-правових приписів та породжують виникнення екологічних відносин конфліктного характеру (еколого-правових конфліктів). Теоретико-правові дослідження правових категорій «конфлікт» та «колізія» характеризуються різноманітністю наукових концепцій від їх ототожнення до протиставлення. Підводячи підсумки даної наукової дискусії, на нашу думку, незважаючи на те, що і конфлікт, і колізія є різновидом протиріччя, однак ототожнювати не варто, адже площина їх функціонування є відмінною: правова колізія діє в системі позитивного права, а юридичний конфлікт – у правовій сфері під час соціальної взаємодії конкретних суб'єктів. Проблема полягає в тому, що ідентифікуючи ці поняття як синонімічні категорії, не береться до уваги соціальна складова юридичного конфлікту – протиріччя виникає між суб'єктами, а тому колізія норм може бути лише умовою, що спричиняє конфлікт інтересів між окремими суб'єктами. При чому така детермінанта завжди породжує виникнення власне еколого-правового конфлікту, на відміну від інших еколого-правових конфліктів, передумови виникнення яких можуть існувати поза межами дії екологічного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Макарова Т. И. Эколого-правовая концепция как научная основа юридического закрепления отношений в сфере взаимодействия общества с окружающей средой. *Право и демократия*: сб. науч. тр.; редкол.: В. Н. Быбило (отв. ред.) [и др.]. Минск: БГУ, 2006. Спец. вып. С. 45–62.
- Москалюк О.В., Портнов А.В. Проблема подолання колізій між нормами права у правовій науці дорадянського періоду. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 24–27.
- Розгон О. В. Сутність механізму вирішення колізій норм права. *Eurasian academic research journal*. 2016. № 1. С. 53–62. URL: <http://www.earj.org> (дата звернення: 29.05.2022).
- Словник іншомовних слів. / За ред. О.С. Мельничука. 1-е видання, Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с.
- Лилак Д.Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): дис. ... канд. юрид. наук. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2004. 175 с.
- Тихомиров Ю. Юридическая коллизия, власть и правопорядок. *Государство и право*. 1994. № 1. С. 3–11.
- Теория государства и права: курс лекций / под ред. А.В. Малько, Н.И. Матузова. М.: Юристъ, 1997. 672 с.
- Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади подолання колізій у законодавстві України. *Колізії у законодавстві України: проблеми, теорії і практики*. К.: Генеза, 1996. С. 6–7.
- Бобровник С.В. Подолання колізій як умова системності законодавства. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали міжвузівської студентської конференції / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голов. ред.) та ін. К., 2000. Випуск 1. С. 16–19.
- Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
- Мірошниченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ. 2010. 270 с.
- Свиридюк Н.П. Функції юридичного конфлікту. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*: зб. наук. пр. Київ. 2009. Вип. 45. С. 86–91.
- Ленгер Я.І. Категорії правовий конфлікт та колізія: аналіз через призму теорій праворозуміння. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Київ. 2017. Випуск 1. Том 2. С. 50–53.
- Жарова А.К. Соотношение юридического конфликта и юридической коллизии. *Труды Института государства и права Российской академии наук*. 2012. № 1. С. 110–122.
- Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укреницикл., 1998. Т. 3: К – М. 792 с.
- Кривцова В.М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 20 с.
- Бобровник С.В. Компроміс і конфлікт у праві: теоретико-методологічне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013.
- Кобецька Н.Р. Критичний аналіз окремих питань ефективності еколого-правового регулювання. *Ефективність регулювання екологічних, природоресурсних та космічних відносин для сталого розвитку: право, інституції, сучасні інформаційні технології*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. до 30-річчя Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та 20-річчя Земельного кодексу України (м. Київ, 12 листопада 2021 р.). К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. С. 70–75.
- Постанова Касаційного господарського суду від 30.01.2019 р. у справі у справі № 918/518/17. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_30_01_2019_roku_u_spravi_918_518_17/ (дата звернення: 28.05.2022).